

# O slovenskih parih tipa kost : koščica ali o nastanku razmerja -st- : -šč-i-

(K identifikaciji zgodnjepraslovanske akrostatične deklinacije ijevskih samostalnikov)

Metka Furlan

*IZVLEČEK:* V slovanskih razmerjih tipa \*kostь : kost'ica/kost'ina/ kost'-ěнь ... je glasovno zaporedje \*st' posredni znak za prvotno akrostatično deklinacijo ijevskih samostalnikov, ki jo je že v zgodnji praslovanščini proterokinetična deklinacija tipa \*kostь (f), gen. \*kosti popolnoma izpodrinila.

**Ključne besede:** slovenska leksika, slovanska leksika, slovansko besedotvorje, slovansko oblikotvorje, slovanska ijevška deklinacija, praslovenska akrostatična deklinacija ijevskih samostalnikov

*ABSTRACT:* In Slavic relations of the type \*kostь 'bone' : kost'ica/ kost'ina/kost'-ěнь etc. the phonological sequence \*st' is an indirect indication of the original acrostatic declension of *i*-stem nouns, which was completely supplanted in early Proto-Slavic by the proterokinetic declension of the type \*kostь (f), gen. \*kosti.

**Keywords:** Slovenian lexicon, Slavic lexicon, Slavic word-formation, Slavic inflectional morphology, Slavic *i*-declension, Proto-Slavic acrostatic declension of *i*-stem nouns

1 V knjižni slovenščini ima samostalnik *koščica* vlogo manjšalnice od *kōst* (f), gen. *kostī* (SSKJ) "os". Tako razmerje pa ni neproblematično, ker se – kot je nakazano npr. v ÈSSJ: 11, 156 – pričakuje, da bo tvorba na *-ica* od *kōst* dala refleks *\*kostica* in ne *koščica*, saj samoglasnik *i* v priponi *-ica* < \*-ica v slovenščini in v njenih predzgodovinskih razvojnih stopnjah ne povzroča jotacije konzonantne skupine *-st-*, kot ponazarjajo npr. manjšalnica *krástica* od *krásta* (f) "scabies", s *kōst* in *koščica* soroden nomen loci *kostíšče* (n.) "kostnica" (SSKJ) < *\*kost-íščē*<sup>1</sup> in vrsta drugih primerov z zaporedjem *-st-i-* < *\*-st-i-*, prim. *pustíti*, *bósti*, *blésti*, *brstič* ...

V dosedanjih slovenskih zgodovinsko-primerjalnih delih vključno z Bezlajevim *Etimološkim slovarjem slovenskega jezika* nastanku glasovnega zaporedja *-šč-* v *koščica* pozornost ni bila posvečena, čeprav je na vprašanje, ki ga razmerje *kōst* :

<sup>1</sup> Po palatalizaciji ali jotaciji nastala psl. konzonantna skupina \*šč je v prispevku ponazorjena s \*st' v primerih, ko je z metodološkega vidika bolje, da se ponazori njen izvor iz \*stj-.

*koščica* zastavlja, treba odgovoriti, ker to ni edini tak primer z nejasnim glasovnim razmerjem *-st-* : *-šč-i-* ne le v slovenščini, ampak širše. Ramovševa uvrstitev *koščica* in *peščica* med gradivo z refleksom jotiranega psl. \**st* (Ramovš 1924, 277) pove namreč premalo.

## 2 Slovensko *koščica*

### 2.1 Slovensko *koščica* : *kostica*, *koščen* : *kosten* ...

Samostalnik *koščica* je bil v slovenščini zabeležen razmeroma pozno. Nanj naletimo šele v 18. stoletju pri Kastelec-Vorencu (npr. *ena otrozhka ygra s'koszhizami; od olike koszhiza, ali sarnu*), Pohlinu (*koshiza* "Beinlein, officulum" s *-š-* < \**-šč-*) in Gutsmanu (*kofhiza* "Beinlein, Obftkern" s *-š-* < \**-šč-*), nato v 19. stoletju pri Jarniku (*kofhiza* "Fifchgräte, Kern vom Steinobft"), Murku (npr. *kofhiza* "Beinchen" s *-š-* < \**-šč-*) in tudi v Kardoševi knjigi, napisani v stari prekmurščini (npr. *kosztsice* (Novak 2006) "koščice"), vendar možnost, da to ne bi bila domača beseda jedrnega dela slovenskega leksikona, izključuje njena zastopanost v narečjih. Čeprav bolj natančnega areala njene narečne rabe ni mogoče določiti, ker leksem ni bil sestavni del vprašalnice projekta *Slovenski lingvistični atlas*, je beseda vsaj dolensjska *kuščęca* (Mokronog-Šmarjeta; Ramovš 1997, 564), koroško obirska *qušica* "Obststein" (Karničar 1990), koroško podjunska *kušica* (Zdovc 1972, 100), rezijanska *koščęca* "kost (ljubkovalno), majhna kost" (Solbica),<sup>2</sup> terska *koščica* "ossicino" (Merkù 2007), črnovrška *kuščęca* (Tominec 1967), kraška *koščica* "Knochen" (Štrekelj 1887, 435) in porabska *koškica* "seme" ob *koščica* "isto" (Mukič 2005, 158).<sup>3</sup>

Iz prikazanega gradiva je razvidno, da pripona *-ica* nima vedno manjšalniške funkcije, ampak tudi pripadnostno, ko izraža povezanost/podobnost s predmetom, ki ga označuje samostalnik *kōst*. Tako je npr. osrednji oleseneli del sadnega plodu s sln. *koščica* označen zaradi logičnega razmerja s človeško/živalsko kostjo.

Ob varianti *koščica* je pričakovano \**kostica* v slovenščini zabeležil le Gutsman (*ribja koftiza* "Fifchgräte, fhpiza v'ribah, ribni tern", *koftiza* "Gräte"), ki navaja tudi variantni obliki *kostič* = *koftizh* "Gräte" in njeno manjšalniško ustreznico *kostičica* = *koftizhiza* "Grätlein".

V slovenščini se variantnost *kost-* : *košč-* potrjuje tudi pri izsamostalniškem pridevniku na *-en-* tipa *prstēn*, f. *-a* ← *přst* (f.), gen. *prstī* "humus". Ob knjižnem

<sup>2</sup> Besedo je posredovala ga. Luigia Negro, zapisal pa dr. Matej Šekli. Obema velja prisrčna zahvala.

<sup>3</sup> V mikrotoponimih *Koščice* (f. pl.), po Datoteki ledinskih imen Agencije Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja (Ljubljana) znanih v naseljih Grahovo (občina Cerknica), Kobjeglava in Štanjel (občina Komen), ima samostalnik *koščica* verjetno pomen "koščičasto sadno drevje, npr. slive". Mikrotoponim *Koškice* v bližini Prečnika v občini Devin Nabrežina/Duino Aurisina, ki ga je Merkù 2006, 108, po infomatorici onaglasil *Kóškice* in pustil brez razlage, je prav tako mogoče povezati s samostalnikom *koščica*. Narečno glasovno zaporedje *šk* za prvotno slovensko *šč* < psl. \**šč* je na tem območju lahko nastalo zaradi mednarečnega prekrivanja, kot sem na podlagi Alasijevega primera *ognjiške* "ognjišče" ob že prej znanih *pluka* "pljuča", tpn. *Opkine* s *k* < \**t'* pokazala v Furlan 1998. Naglasno mesto v *Kóškice* ob *koščica* more odražati naglasno varianto \**kōst'ica*.

pridevniku *koščēn*, f. -a (SSKJ), ki je bil predloga izpeljankam *koščenjāk* (m.) “zelo suh, košččen človek”, *košččenka* (f.) “zelo suha, košččena ženska”, *košččenost* (f.), gen. -i (vse SSKJ) in je bil naprej zabeležen na začetku 18. stoletja pri Kastelec-Vorencu (*koszhēn* “ofseus”), je v istem stoletju Pohlin zapisal pridevniški dvojnici *koshēn* : *koftēn* “Beinern, offseus” ([košen] : [kosten]) s tvorjenko *koshēnk* “Märke, Würfel; abaculus, aleæ”, medtem ko ima Gutschmann le pridevnik *koften*, *ena*, *enu* “beinern” in tvorjenki *koftenk* “Würfel” z manjšalnico *koftenkize* “Würflein; koberz” [košenkice]. V 19. stoletju je enako dvojnost *koščēn* : *kosten* zaslediti pri Jarniku, ki ob pridevniku *koftēn* “beinern” in iz njega tvorjenem *koftenak* “Beinhaus” navaja samostalnik *koftenk* “Würfel”, in tudi pri Murku, ki zapiše, da ob pridevniku *koftēn* obstaja tudi *koštēn*, *koštzhēn* “beinern”. Iz različnih narečnih zbirk pa je bilo mogoče ugotoviti, da je varianta *koštēn* koroška (npr. obirsko *qustē:n* (Karničar 1990), podjunsko *kustīn* (Zdovc 1972, 87), rožansko *qostēn* (npr. *qostēna mīza*) (Šašel 1957, 61)), na drugih narečnih območjih, kjer je bil pridevnik zabeležen, pa je znana samo varianta *koščēn* (dolenjsko *kuščēn* (Smole 1994, 220), nadiško *koščēn* “osseo”, tudi hiperkorigirano *koštēn* “isto”<sup>4</sup> (Špehonja 2003a)).

Vendar isto narečje ali govor ob pridevniku *koščēn* lahko vsebuje tudi tvorjenko iz *kostēn* (prim. cerkljansko *kaš(č)ijēn* “košččen” (Kenda-Jež 1994, 342), *kaštēn* “košččen”, toda *kastēn* “zelo, kot kost trd oreh” (Razpet 2006)). Na bovškem območju pridevnik ni bil zabeležen, a kaže samostalnik *kuščēnjā:k* (m.), gen. -ā:ka “košččak, oreh s trdo lupino in piškavim ali težko izluščljivim jedrom” (Ivančič Kutin 2007) < sln. \**koščēn-jak* na tvorbo iz variante *koščēn*, *kustēni:čje* (n.) “liguster” (Ivančič Kutin 2007) < \**kostēn-ič-ŕje* pa iz *kostēn*. Enako dvojnost ponazarjata gorenjska samostalnika *košnjak* (m.), gen. *košnā:ka* “vrsta oreha” (Kropa; Škofic 1996, 309) < \**koščēn-jak* in v Pleteršnikovem slovarju na Bled locirano *kostenice* (f. pl.) “neke majhne, deloma iz kosti narejene sani”.

Iz razvrstitve tvorjenk s sln. osnovama *kost-* in *košč-* je razvidno, da ena osnova ni vezana na konkretno območje, iz česar je mogoče sklepati, da variantnost osnov *kost-* : *košč-* ni rezultat internoslovenskih jezikovnih dejavnikov, ampak da je razmerje *kost-* : *košč-* odraz starejših jezikovnih dogajanj v slovanski besedni družini \**kōstb* “os”.

## 2. 2 Slovensko koščica : kostica; košččen : kosten ... primerjalno

Oblika na -ica od \**kōstb* (f.), gen. \*-i je razen v južnoslovenskih jezikih znana tudi drugod po slovanskem svetu, kjer izkazuje pričakovano fonetično realizacijo iz \**kostīca*, npr. č. *kostice* “ribja kost”, slš. *kostica* “isto”, gl. *kosćica*.

V hrvaščini samostalnik *kōstica* “majhna kost” prinašajo slovarji Della Belle, Vol-tiggija in Stullija (ARj). Slovenski *koščica* primerljiva fonetična realizacija *kōstica* je navedena v Vukovem slovarju. Tej v narečjih ustrezata *koščica* (npr. v čakavskem Orlecu “koščica (pri sadju)”; Houtzagers 1985) ali *kōščica* (npr. v Splitu “kost, koščica (pri sadju)”; Magner-Jutronić 2006). Slednja oblika je bila kot standard sprejeta v hrvaški knjižni jezik. Hrvaščina potrjuje tudi variantna pridevnika *kōsten*, f. -a “ki

<sup>4</sup> Taka oznaka temelji na upoštevanju razlage, predstavljene v nadaljnjem besedilu.

je iz kosti” in *kōštan*, f. -a “isto” (Vuk), *kōščan* (ARj), pri čemer je prva varianta pridevnika znana že pri Daničiču: *kostěnb* “osseus”.

Makedonščina pozna narečni pridevnik *koštan* “koščen”, knjižna pa je varianta *kosten*, *kosniot* “ki se nanaša na kosti” < \**kostьnb*.

Bolgarščina ima pričakovano manjšalnico *koštica* in pridevnik *kōsten*, f. *kōstjana* “koščen”, toda v narečjih so znane oblike *koštyca* (Banat; BER 2, 695), *koščica* (Stanьovci, Brezniško; Boboševo; Šijakovci, Sofijsko; BER: 2, 697) pa tudi *koščina* “kost” (Lomsko, Mihajlovgradsko, Piro; BER 2, 697),<sup>5</sup> znan pa je tudi pridevnik *kōšten* “koščen” (BER 2, 698)

### 2.3 Južnoslovansko \**kostьčica* ali \**kost'ica*

Skok: 2, 163, je menil, da hrvaške/srbske oblike tipa *kōštica* : *koščica* : *kōščica* niso izvedene iz \**kōstь*, ampak iz variantne manjšalnice \**kōstьka*, ki jo ob slovenščini,<sup>6</sup> dobro potrjujejo tudi drugi slovanski jeziki (mak. *koska* “kost, sadna koščica, ribja kost”, blg. *kōska* “kost”, r. *kōstka* “majhna kost”, ukr. *kīstka* “kost”, p. *koštka* “koščica, gleženj; igralna kocka”, č. *koštka*, *kūstka* “koščica, sadna koščica”, slš. *kōstka* “sadna koščica”, s premetom -st- > -c- *kocka* “sadna koščica, kocka”, gl. *kōstka* “koščica”, dl. *koštka* “isto”) pa tudi hrvaščina /srbščina, kjer je ob *kōska* in *kōcka* znana tudi manjšalnica *kōškica*. Enako se v BER 2, 697, razlaga tudi bolgarsko narečno obliko *koščica*, medtem ko je *koštyca* iz \**kostica* razloženo z razvojem soglasniške skupine -st- > -št- (BER 2, 695).

Izvajanje fonetično nepričakovanih južnoslovanskih oblik na -ica (sln. *koščica*, *koščica*, hrv./srb. *kōštica*, *koščica*, *kōščica*, blg. *koščica*) iz \**kostьčica* je razumljivo, a sprejemljivo samo za tiste slovanske (mikro-)sisteme, kjer sta rezultat drugega dela psl. konzonantnega zaporedja \*-šč- in rezultat velara v zaporedju -b-k- (tudi -b-c-) pred *i* enaka, in sicer -č-, kot npr. v slovenskih narečnih razmerjih *pūščati* (< \**pust-jā-ti*) : *peščina* (< \**pěšьk-ina*) : *praščič* (< \**porsьc-it'ь*). Pričakovana različna realizacija psl. konzonantnega zaporedja \*šč in -s(t)-bьk/-bьc-i- kontroli ni dostopna tudi v tistih (mikro-)sistemih, kjer se je pričakovani rezultat -s(t)-bьk/-bьc-i- > -šč- verjetno zaradi jezikovne ekonomičnosti fonetično približal in izenačil z rezultatom iz psl. \*šč, kot se je zgodilo npr. v slovenski rezijanščini, kjer ima *koščica* enako zaporedje *šč* kot *praščič* “prašiček” (Steenwijk 1992), ali v porabščini, kjer se sistemski refleksi psl. \*šč pretežno glasi *šk*: *koškica/koščica* : *parš'ki:ček* “prašiček” (SLA) < \**porsьčit'ьkь*.

V (mikro-)sistemih, kot je npr. slovenski kraški, pa se sistemski refleksi psl. \*šč glasi *šč*, manjšalnica *praščič* pa *prěščic* (Štrekelj 1887, 404), kar pomeni, da kraškega *koščica* ne moremo izvajati iz \**kostьčica*. Enako velja za hrvaški čakavski sistem. Čakavski refleksi psl. \*šč je *šč*, toda manjšalnica \**porsьc-it'ь* se v Orlecu

<sup>5</sup> Zemljepisni viri so zvesto navedeni po BER, čeprav je razvidno, da omenjena območja presegajo ozemlje države Bolgarije.

<sup>6</sup> Najstarejšo zabeležbo samostalnika predstavlja zapis v Barlovi knjigi *Krscsanszke nove peszme knige* iz leta 1823, medtem ko je bil vršilec dejanja *kockar* zapisan že prej, v drugi polovici 18. stoletja pri Küzmiču (Novak 2006, 184).

glasi *praščič*, v Dračevici na Braču *prajčič*, na Vrgadi pa *prāčič* < \**praščič*. Torej različno od tam znane manjšalnice *koščica*.

Toda v Splitu, kjer se refleks psl. \*šč glasi šč in kjer bi se tudi refleks \**porsъc-it'ь* glasil \**praščič*, je oblika *koščica* dvoumna, saj bi jo bilo mogoče izvesti iz \**kostъčica* ali pa tako kot sln. kraško in hrvaško čakavsko iz \**kost'-ica*.

Enako tudi bolgarsko narečno *koštyca* ni nujno nastalo iz \**kostica*, ampak je lahko refleks \**kost'-ica*. Dvoumno je tudi z zahodnobolgarskega območja izvirajoče *koščica*, ker se tam refleks psl. \*šč glasi šč (BDA, 212), zato je lahko tudi ta oblika iz \**kost'-ica*.

## 2. 4 Južnoslovansko \**kostъčina* ali \**kost'ina*

V jugovzhodnem srbskem pirotskem govoru<sup>7</sup> se sistemski refleks iz psl. \*šč glasi št (npr. *ženština* “ženska” < \**žen-ъšč-ina* < \**žen-ъsk-ina*, *pùtišta* (n. pl.) “(slabe) poti” ← \**pqt-išče*, *lešták* “leskov gozd” < \**lěšč-jakъ* < \**lěsk-jakъ*), toda najde se tudi primer s šč, kot je *d'ščica* “deščica” < \**dъšč-ica* < \**dъsk-ica*, ki je glede refleksa enak s šč v *v'ščica* “uš” < \**vъšъč-ica* < \**vъšъk-ica* ← \**vъšъka* “pediculus”. V istem govoru pa se leksem za “kost” glasi *koščina*, kar je glede fonetičnih realizacij v govoru lahko iz \**kostъč-ina* < \**kostъk-ina* (← \**kostъka*) ali pa iz \**kost'-ina*.<sup>8</sup> Vendar lahko v prid izvajanju iz \**kost'-ina* kaže hrv. čak. *koščina*, ki ima v Bejski Tramuntani na Cresu funkcijo avgmentativa od *kōst* (f) “os” in kjer se refleks \**porsъc-it'ь* glasi *praščič* “prašič” (Velčić 2003). Avgmentativ na *-ina* je znan tudi v Liki (*kōština*; ARj) in južni Srbiji (crmniško *kōčina* (Tomići, Briega) < \**kōščina* (Miletić 1940, 381)).

## 2. 5 Južnoslovansko \**kost'-yl'ь*

Srbski pirotski govor pozna tudi samostalnik *koštily* (m.) “trd oreh, iz katerega je jedro težko dobiti”, kar je pomensko enako sln. *koščák* (m.) “oreh z zelo trdo lupino in jedrom, ki se nerado loči od nje” (SSKJ), glede tvorbe pa enako npr. r. *kostylъ* (m.) “berгла” iz \**kost-yl'ь* “kar je v zvezi s kostjo/kar je narejeno iz kosti” ← \**kostъ* (SP 1, 112). Ker tu zaradi izvornega \*y Skokova alternativna razlaga o nastanku oblik na \*-ica in avgmentativov na \*-ina ne pride v poštev, bi se št v srb. *koštily* sicer lahko razložilo z razvojem medglasnega -st- v -št-, a bi to pojasnilo le ta konkreten primer, ne pa tudi tistih južnoslovanskih, ki nedvomno kažejo na jotiran refleks konzontanthe skupine \*-st-, ker jih ni mogoče izvesti iz \**kostъčica* oz. \**kostъčina*.

## 2. 6 Slovansko \**kost-ěнь* : \**kost'-ěнь*

Na južnoslovanskem jezikovnem območju odraža nepričakovano fonetično realizacijo tudi izsamostalniški pridevnik na \*-ěнь, kot je bilo prikazano. Njegova pričakovana fonetična realizacija z zaporedjem -st- je razen v že omenjenih južnoslovanskih primerih znana še npr. v r. *kostjanój* “iz kosti narejen”, ukr. *kostjanýj/kistjanýj* “isto”, č. *kostěný* “koščen”, p. *kościany*. Toda nepričakovana fonetična realizacija tipa sln. *koščēn* ni le južnoslovanska, saj jo potrjuje tudi č. *koštěný* “koščen”, posredno pa

<sup>7</sup> Če vir za pirotsko narečno gradivo ni posebej naveden, je iz Živković 1987.

<sup>8</sup> Sln. *koščina* “Gicht = protin” je neologizem iz srede 19. stoletja, ki se najprej pojavi pri Cigaletu 1860, kjer sta omenjeni tudi sopomenki *košina* (< *koščina*) in *kostnica*.

r. nar. ihtionim *koščánka* “Cyprinus vimba” (ÈSSJ 11, 186). Variantnost izsamostalniškega pridevnika *\*kostěnb* : *\*koščanb* je bila evidentirana v ÈSSJ 11, 155, 186, kjer je interpretirana, kot da bi npr. češko razmerje *kostěny* : *koštěny* odražalo glede pridevniške pripone različna slovanska pridevnika *\*kost-ěnb* in *\*kost-janb*. V okviru drugih členov te slovanske besedne družine pa razlaga ni prepričljiva, ker tudi v tem primeru tako kot npr. v jsl. *\*kost'-yl'b* = srb. nar. *koštilj* soglasnik *-j-* ni del pripone, ampak sestavni del fonemskega inventarja samostalniške osnove, kar pomeni, da bi bilo v ÈSSJ 11, 186, rekonstruiranemu pridevniku *\*koščanb(jb)* nastaviti prvotnejšo obliko *\*kost'-ěnb(jb)*, ki je šele po jotaciji in preglasu tipa *\*dych-ěti* > *\*dyš-ati* prešla v *\*kost'anb(jb)*.

Prepoznavnim razmerjem *\*kost'-ica*, *\*kost'-ica*, *\*kost'-ěnb* : *\*kost'-ěnb*, *\*kost'-yl'b* : *\*kost'-yl'b* bi bilo treba dodati vsaj še

- a) *\*kost'-urb/kost'-ura* (npr. hrv. *kōštura*, *kōščura* (ARj), čak. *koščurinja* (kol. n.) “kosti” (Dračevica na Braču) ob *\*kost'-urb/kost'-ura* (npr. hrv. *kōštūr* “skeleton”);
- b) *\*kost'-atb* (npr. hrv. *koštat* “z velikimi kostmi; suh”, *kōščat* “koščen” (ARj)) ob *\*kost-atb* (npr. hrv./srb. *kōstat* “koščen”).

Tudi slš. *koštial* “velika kost”, ki formalno ustreza č. *košt'ál* “kocen, štor”, je bilo tvorjeno iz osnove *\*kost'-* in ne *\*kost-*, saj je to lahko izsamostalniška tvorba tipa *\*nosal'b* ← *\*nosb* (SP 1, 108), prim. č. *nosál* “človek z velikim nosom”. Machek 1968, 282, je sicer pri tej tvorbi zaradi češkega zaporedja *-št'-* < *\*-šč-* sklepal na ekspresivnost tvorbe, dejansko pa odraža enak problem kot *\*kost'-ica* in drugi omenjeni primeri.

V ÈSSJ 11, 186, na podlagi številnega slovanskega gradiva predpostavljeni psl. pridevnik *\*koščanb(jb)*, prim. hrv./srb. *kōštav* “koščen, mršav”, slš. nar. *košt'avý* “mršav, suh; oguljen”, lahko kaže na tvorbo iz iste osnove *\*kost'-* in bi ga zato lahko uvrstili med tiste primere, ki so v slovanskih jezikih povzročili reinterpretacijo prvotne pripone *\*-avb* v *\*-javb*.

## 2. 7 Slovanska variantna osnova *\*kost-* : *\*kost'-*

Posamezni členi besedne družine *\*kōstb* (f.) “os” deloma kažejo na samostalniško osnovo *\*kost-* (npr. *\*kost'-īca*, *\*kost'-bka*, *kost'-yl'b*, *\*kost'-urb*, *\*kost'-atb*, *\*kost'-ěnb*), deloma pa na jotirano varianto *\*kost'-*: *\*kost'-īca*, *\*kost'-īna*, *\*kost'-yl'b*, *\*kost'-urb*, *\*kost'-al'b*, *\*kost'-atb*, *\*kost'-anb*, *\*kost'-avb*. Ker je del te besedne družine tudi izsamostalniški pridevnik *\*kost'b(jb)*, “suh, mršav” < *\**”takšen kot kost”, prim. csl. *koštъ* “gracilis” (ÈSSJ 11, 187),<sup>9</sup> bi bilo za tvorjenke z osnovo *kost'-* možno sicer

<sup>9</sup> Pridevnik zaradi konzonantnega zaporedja *\*st'* ne more biti tipa *\*zvěrbjb* < *\*-eĵo-s* ← *\*zvěrb*, saj bi se realiziral v *\*\*kōstb(jb)*. Možno bi bilo sicer predpostaviti, da je bil samostalnik adjektiviziran s tematskim vokalom in da *\*kost'b(jb)* odraža indoevropski tip adjektivizacije, ki jo ponazarja sti. *nabhas-á-* “vlažen” ← *nábhas-* (n.) “vlažnost”, *tamasá-* “temen” ← *támas-* (n.) “temnost”, a se zdi bolj verjetno, da je bil adj. *\*kost'b(jb)* ali s pripomo *\*-ĵo-* izpeljan iz konzonantne in ne ijevske osnove ali pa je pridevniška osnova *\*kostĵ-eĵo-* iz ijevskega samostalnika nastala po haplogogiji, ki je znana npr. v sti. adj. *ávya-* “ovčji” iz *avyáya-/ávya-* “isto”. V ÈSSJ 11, 187, se psl. pridevnik *\*kost'b(jb)* iz samostalnika *\*kōstb* izvaja s pripomo *\*-jb(jb)*, a besedotvorni postopek iz ijevske osnove ni pojasnjen.



predpostaviti, da niso izsamostalniške, ampak izpridevniške. Vendar taki razlagi nasprotuje prav dvojničnost variant, ki se potrjuje v večini primerov in tudi pri tvorbah, pri katerih je izpridevniškost popolnoma izključena, npr. pri pridevnikih na \*-*ěnb*, \*-*atb* in samostalnikih na \*-*urb*, \*-*yl'b*.

Vzrok za različne rezultate pri istem besedotvornem vzorcu je po mojem mnenju zato potrebno iskati v variantnosti samostalniške osnove, ki ji je bila dodana pripona. Pri tvorjenkah \**kost-íca*, \**kost-yl'b*, \**kost-urb*, \**kost-atb*, \**kost-ěnb* je bila tako kot npr. pri nomeni loci \**kost-íščē* osnova samostalnika razumljena kot \**kost-*, tj. brez ijevskega elementa samostalnika, pri \**kost'-íca*, \**kost'-ína*, \**kost'-yl'b*, \**kost'-urb*, \**kost'-al'b*, \**kost'-atb*, \**kost'-anb*, \**kost'-avb* pa kot \**kost'*, tj. z alofono varianto -j- ijevskega elementa samostalnika.

Ob tem ima \**kòst-ьka* poseben položaj, ker lahko predstavlja neologistično tvorbo iz \**kostíca* po vzoru parov tipa \**dělavica* : *dělavka* oz. \**babica* : *babka*, kjer je drugi člen v primerjavi s prvim mlajši. Pri \**kost'-íca* pričakovan neologizem \**kòst'-ьka* sicer ni izpričan, lahko pa ga prepoznamo v hrv. denominativnem glagolu *kòškati se* "prepirati se, zbadati se, rahlo se medsebojno udarjati, izmenjevatih rahle udarce v kost ali kosti" (HER) < \**kòst'ьkati se*, ki je pomensko blizu *uhvatiti se u koštac* "spoprijeti se s kom", kjer *kòštac* < \**kost'ьcb* označuje kost, prim. hrv. *rvati se u kosti* (Skok II, 163 s.), in za razliko od \**kost'ьcb* (= p. *košciec*, gen. -*ćca* "skelet") vsebuje isto osnovo kot \**kost'-íca*, \**kost'-ína*, \**kost'-yl'b* ...

### 3 Slovensko *peščica*

#### 3.1 Slovensko *peščica* : *pestica*

Enako razmerje kot *kòst* : *koščica* v slovenščini odraža tudi par *pěst* (f), gen. *peští* : *peščica*, čeprav tudi tu samostalnik *peščica* nima le vloge manjšalnice od *pěst* < \**pěstb* (f), gen. \*-i, ampak označuje tudi majhno skupino ljudi ali stvari nasploh (SSKJ). Tako kot *koščica* je tudi *peščica* sestavni del osrednjega slovenskega leksikona. Samostalnik je bil na prelomu iz 17. v 18. stoletje zabeležen pri Svetokriškem (*eno peshizo* [pešico] s -š- < -šč-), v 18. stoletju pri Kastelec-Vorencu (*ena peszhiza* "pugillus" [pešica] s -š- < -šč-), nato v 19. stoletju pri Murku, kjer nima vloge manjšalnice, ampak je sinonimna s knjiž. *pěst* (*pešhiza* "Faust" s -š- < -šč-). Beseda je razmeroma dobro znana v narečjih, kjer se pojavlja v pomenu "ščepec" (SLA) ali "prgišče" (SLA), tu pa naj zaradi že znanih argumentov, predstavljenih pri obravnavi *koščica*, navedem samo primer iz kraškega narečja z zaporedjem *šč*: *peščica* "prgišče" (Štrekelj 1887, 436).

Ob *peščica* je znana tudi varianta *pestica*, ki jo tako kot sln. *kostica* v 18. stoletju navaja Gutschmann: *peštiza* "Fauftlein".

Gutschmann prinaša tudi samostalnik *pešhzhai* "Ball an der Hand oder Fuß, dlan", "Flache Hand, dlan", ki je kasneje v 19. stoletju zapisan pri Murku in Janežiču, v sodobnem knjižnem jeziku pa *peščaj* (m.) nastopa le kot anatomski termin, ki označuje mišično blazinico na palčni in mezinčni strani dlani (SSKJ). Tako kot *peščica* ima

Pridevniška pripona \*-*ejo-* se pritika tudi na konzonantne osnove, kot je razvidno iz gr. θήρ (m), gen. θηρός "zverina" → θήρειος "divji, zverinski" = psl. \**zvěrbьb* < \**g'hüēr-ejo-*.

tudi *peščāj* fonetično nepričakovan refleks -šč-, saj je to izsamostalniška tvorba na \*-*ějь*, ki bi se, če bi bila iz *pēst* tvorjena po enakem algoritmu kot *pestica*, v slovenščini glasila *\*pestej*. V kontekstu tu obravnavane problematike pa je verjetno, da v izhodiščni obliki *\*pēst'ějь* > *\*pēst'ajь* soglasnik -j- pripada samostalniški osnovi in da zato primer spada med tiste, ki so v slovenskih jezikih povzročili reinterpretacijo prvotne pripone \*-*ějь* v \*-*j'ějь* > \*-*jajь*.<sup>10</sup>

### 3.2 Slovensko peščica : pestica primerjalno

Slovenski *peščica* primerljiva fonetična realizacija je znana v hrv. čak. *peščica* “pest” (Cres; Tentor 1909, 197), *peščicu* (akz. sg.) “majhna pest” (Orlec na Cresu; Houtzagers 1985). Skok II, 645, ki navaja tudi istrsko *peščica* “ščepec” in *peščina* “manipulus”, pa za razliko od hrv. *kōštica* : *koščica* : *kōščica* teh primerov v odnosu do hrv. *pēst* (f.) “pugnum” ne razlaga in k tej besedni družini ne prišteje slovenskemu *peščāj* enakega hrv. *peščāj* (m.) “dlan, kosti dlani”. V ARj je hrv. manjšalniška oblika *peščica* sicer razložena iz *\*pestičica*, za kar pa bi upravičeno pričakovali refleks *\*peščica* oz. *\*pejčica* ipd. Tudi ta južnoslovenski samostalnik torej kaže na enako izpeljavo kot *\*kost'-ica* : *\*pēstь* → *\*pēst'-ica*. Konzonantno zaporedje *šč* v hrv. *peščāj* pa dopušča oceno o enaki izpeljavi: *\*pēstь* → *\*pēst'ajь* (< *\*pēst'-ějь*) = hrv. *peščāj*, sln. *peščāj*.

Na širši areal slov. *\*pēst'-ica* lahko kaže srbsko pirotsko *peščica*, ki ima v tem mikrosistemu sicer vlogo manjšalnice k *peská* (f.) “nekaj prgišč požetega žita, iz katerih se naredi snop” < *\*peštьkǎ*. Taka sinhrona medparadigmatska vez pa je lahko nastala sekundarno, ker izvorni samostalnik *\*pēstь* v govoru ni ohranjen. Konzonantno zaporedje *šč* je namreč v tem govoru lahko refleks psl. *\*šč* kot tudi *\*stьk-* pred *i* (Glej pod točko 2.3).

V Splitu *peščurina* pomeni “močna klofuta” in ima vlogo avgmentativa k *pest* (m.) “klofuta” (Magner-Jutronić 2006). Pomen klofuta se je tu iz prvotnega “pest” razvil po metafori pest = klofuta. Čeprav iz predstavitve v Magner-Jutronić 2006 ni razvidno, ali je splitsko *pest* še ijevski ali že sekundarni ojevski samostalnik, avgmentativ *peščurina* izkazuje enako izpeljavo kot hrv. čak. *koščurinja* (kol. n.) “kosti” (Dračevica na Braču): *\*pēst'-ur-ina*. Znana pa je tudi paralelna tvorba v hrv. *peščunica* “ščepec” (Bakar; ARj) < *\*pēst'-un-ica*.

V tej besedni družini predstavlja jedrni člen *\*pēstь* (f.) staro praide. zloženko *\*penk<sup>v</sup>-stH<sub>2</sub>-i-* “območje, kjer je/stoji pet (prstov)” (Klingenschmitt 1980, 214 op. 14).

## 4 Slovensko slaščica

### 4.1 Slovensko slaščica : slastica

Za razliko od *koščica* in *peščica* samostalnik *slaščica* “manjši izdelek iz sladkorja in dodatkov” (SSKJ) v narečjih ni znan, zapisan pa je bil šele v sredini 19. stoletja pri Janežiču 1851: *slaščica* “Leckerbiffen” = “posladek, poslastica”, zaradi česar je precej verjetno, da je to neologizem, ki ga je Janežič v duhu ilirskega gibanja povzel

<sup>10</sup> Variantnost pripone je predstavljena v SP 1, 86. O tovrstnih variantnih priponah s sekundarnim vzglasnim \*-j- Varbot 1984, 215 s.



iz hrvaščine, saj je leksem *slaščica* v pomenu “posladek” znan pri Belostencu in nato Jambrešiču (ARj).

Za pomen “slaščica” pa se še nekaj let potem, ko je Janežič že vpeljal neologizem *slaščica*, v Cigaletovem slovarju med enobesednimi sinonimi *sladkarije* (f. pl.) in *oblizek* pojavlja tudi samostalnik *sladčica*, ki ga dobro potrjujejo slovarji od 16. stoletja dalje (Megiser: *fladzhiza* “Nafchbißlein; Schleckfpeiß»; Kastelec-Vorenc: *fladzhize*; Pohlin: *sladzhiza* “Das Zuckerwerk, bellaria”; Gutschmann: *fladzhiza* “Leckerbissen, listni drobizh”; Murko: *fladzhiza* “die Süßigkeit, die Süße, Leckerbissen”).

Večino omenjenega gradiva je verjetno poznal že Miklošič 1862–1865, 856, ko je nakazal, da naj bi bilo *slaščica* fonetično razvito iz *sladčica*. Vendar se njegova navedba *slaščica* verjetno ne nanaša na pomen “posladek”, ampak na belokranjski leksem *slaščica* v pomenu “slastna pijača”, ki ga je poznal v zvezi *samo slaščico/same slaščice smo pili* “lauter delicate Getränke” in ga je tudi predal med gradivom za slovensko-nemški Wolfov = Pleteršnikov slovar. Enako glasovno zaporedje kot belokranjska beseda ima tudi tolminsko *slaščica* “vrsta sladkih hrušk” (Temljine), kar je Kenda 1926 brez kakršnega koli komentarja poknjžil v *sladčica*. Ali sta belokranjski in tolminski leksem *slaščica* res fonetično razvita iz *\*sladčica*?

Škrabec je samostalnik *slaščica*, ne da bi ga pomensko predstavil, izvajal iz *slâst* (f), gen. *slastī* “delectatio”, čeprav ni jasno, zakaj za izhodiščno obliko predpostavlja z ničemer potrjeno *\*slast-šica* (Škrabec 1998, 29),<sup>11</sup> saj bi *slaščica*, če se izključi fonetični razvoj iz sln. *\*sladčica*, sodila v isto problematiko kot samostalnika *koščica* in *peščica*, saj bi ga bilo mogoče izvesti iz *\*solst’-ica* in priključiti k besedni družini *\*solstb* (f) “slast”.

Slovenski samostalni *sladčica*<sup>12</sup> je bil s pripomo *-ica* posamostaljen iz pridevnika *sládek* “dulcis” < *\*soldьkь*. Živa asociativna vez s pridevnikom *sládek* je v obliki *sladčica* konzonantno zaporedje *-dk-* ohranjala in preprečevala njegovo poenostavitev v *-č-*, ki jo pri tem samostalniku potrjujejo nekateri historični viri, npr. Hipolitov slovar (Ramovš 1924, 210), pri besedni družini iz *sládek* pa npr. pri Murku izpričano *slačica* = *flazhiza* v pomenu “Leckerbissen, *fládka jéd*” in “Süßholz, Süßwurz, Glycyrrhiza glabra”, beltinsko pkm. *sláčec* (m.), gen. *-a* “slaščica, sladkarija” (Novak 1996) < sln. *\*sladčec* < *\*soldьč-ьць* (< *\*soldьk-ьць*), porabsko *sláčina* “pecivo” (Mukič 2005) < *\*soldьč-ina* (< *\*soldьk-ina*).<sup>13</sup> Pri nezaviranem fonetičnem razvoju se glasovno zaporedje *-tč-i-* poenostavi v *-č-i-*, kot jasno ponazarja npr. tpn. *Gračišče* < *\*Gradčišče* < *\*gordьčišče* ← *\*gordьць*. Od kod pa *-š-* v sln. narečnem *slaščica*, če je iz *\*sladčica*?

<sup>11</sup> O tej zapleteni in precej nejasni Škrabčevi razlagi prav tako precej nejasno Ramovš 1971, 203.

<sup>12</sup> Besedotvorno enako je hrv. kajk. *sl'atkica* “šarmanтна ženska” (Lipljan 2002).

<sup>13</sup> V sodobnem bovškem govoru je *-č-* enakega izvora znan v glagolu *uslá:čtę se*, *-ęm se* “pozeleti si” (Ivančič Kutin 2007, 72), ki ustreza Erjavčevemu *osláščiti se* “Appetit bekommen” (Erjavac 1880, 163). Čeprav bi bilo glede pomena glagolov mogoče sklepati, da se v njiju ohranja samostalnik *slâst*, glasovno razmerje *-č-* : *-šč-* zahteva izvajanje iz *\*sladčiti se* ← adj. *sládek*, f. *-dka*. Prvotni denominativni glagol *\*oslaščiti* < *\*ob-solst’-iti* se je torej lahko že zgodaj ljudskoetimološko naslonil na besedno družino *sládek*, f. *-dka*, kar je povzročilo nastanek bovškega *uslá:čtę se*.

Noben naš narečni ali zgodovinski vir razen Murka ne navaja fonetične variante *slahčica*.<sup>14</sup> Ob *sladčica* “die Süßigkeit, die Süße, Leckerbissen” namreč le Murko navaja tudi varianto *slahčica*. Iz take predloge bi narečno *slasčica* (← *sladčica*) fonetično lahko nastalo po enakem vzorcu kot sln. nar. *ščī* iz *hčī*, a le v tistih narečnih sistemih, kjer se je refleks dentala *t* pred *k* v pridevniku *sladka* razvil v spirantični refleks *h* (*\*sladka* > *\*slahka*) in se je na podlagi žive medparadigmatske zveze prenesel tudi v samostalnik (*\*sladčica* → *\*slahčica*), nato pa se je konzonantno zaporedje *-hči-* razvilo v *-šči-* (*\*slahčica* > *slasčica*).

Ker v Beli krajini, od koder je znano *slasčica* “slastna pijača”, prehod dentala *t* pred *k* v spirantični refleks ni znan (SLA) in ker zato pogoj za nastanek *\*slahčica* (in nato *slasčica*) na tem območju ni bil izpolnjen, belokranjsko *slasčica* “slastna pijača” ne more biti poimenovanje, v katerem bi se ohranjal pridevnik *sladek*, f. *-dka*. Tolminščina pa reflektse tipa *slahka* “sladka” (Ramovš 1935, 80) pozna, tako da je na tem območju tudi zaradi realizirane sekundarne palatalizacije velarov (Ramovš 1935, 85) možno, da se je zaporedje *-šč-* v *slasčica* “vrsta sladkih hrušk” za *\*slasčica* < *\*sladčica* preneslo tudi iz palataliziranih oblik pridevnika *sladka*.

Zagonetna ostaja Murkova navedba *slahčica*, ki je sam z virom ni določil, a je možno, da je Murko, rojen v vasi Spodnja Voličina, to varianto slišal v domačem okolju in da prestavlja narečni razvoj iz prvotnega *\*slasčica* < *\*solst-j-īca*, saj je v prleškem narečju prehod *šč* (< *\*šč*) v *hč* znan pri Sv. Miklavžu, Ormožu in v okolici Ljutomera (Ramovš 1935, 279), po podatkih gradiva za SLA, ki je bilo zbrano po drugi svetovni vojni, pa v Zgornjem Kamensščaku, Miklavžu pri Ormožu in Cvetkovicah.

#### 4. 2 Slovensko narečno *slasčica* “slastna pijača” primerjalno

V hrvaščini je *slasčica* “sladka hrana, posladek” kajkavska beseda, ki ji drugod ustreza *slàtkiš* ali *slàstica*. Medtem ko je nastanek *slàstica* iz *\*solstb* (f) “slast” pričakovano, se kajkavsko obliko iz iste predloge izvaja prek tvorbe na *-ka* (ARj s v. 1. *slasčica*). Vendar hrv. čak. *slasčica* “slastica, slatkiš” (Bejska Tramuntana; Velčić 2003) z refleksom *šč*, ki je različen od *šč* iz *\*-sbč-* pred *-i-* (prim. *praščič* “prašič” < *\*porsbč-it’b*), lepo kaže, da je hrv. kajkavsko *slasčica* in čakavsko *slasčica* nastalo iz *\*solst’-īca*, *slàstica* pa iz *\*solst-īca*.

V slovenščini je enak nastanek kot za hrv. *slasčica* mogoče predpostaviti le za belokranjsko *slasčica* “slastna pijača” in pri Murku navedenem *slahčica*.

Jedrni člen besedne družine *\*solstb* (f) je abstraktni samostalnik iz deležnika *\*sald-to-s* “soljen”, ohranjajočega se v lat. *salsus* “slan”.

#### 5 Slovansko *\*kost’-/kost-* : *\*medv-/medov-/med-*

Prepoznana dvojnost osnov *\*kost-/kost’-*, *\*pešt-/pešt’-* in *\*solst-/solst’-*, pri katerih je vedno izpričan tudi ijevski samostalnik slovanskega proterkinetičnega tipa<sup>15</sup>

<sup>14</sup> Ob tem je zanimivo, da o varianti *slahčica* kot vmesni fonetični realizaciji iz *\*slastšica* govori Škrabec 1998, 29, za njim pa Ramovš 1971, 203, vendar nobeden od njiju zanjo ne navaja niti zgodovinskega niti narečnega vira.

<sup>15</sup> Termin proterokinetični deklinativni tip je tu uporabljen za označitev morfofonemske alternacije ijevske oz. ujevske pripone, ki prevojnjo alternira: *i* : *eī* oz. *u* : *\*eū*. Pri

(\**kostb* (f.), gen. \**kosti*, \**pęstb* (f.), gen. \**pęsti*, \**solstb* (f.), gen. \**solsti*) je primerljiva z dvojnostjo, ki je znana pri slovanskih ujevskih osnovah.

Tako se npr. pridevnik na \*-*ęnb* k \**mędb* (n.), gen. \*-*u* "mel" delno glasi \**mędv-ęnb*, delno pa \**męd-ęnb* (ĚSSJ 18, 67, 44), pri \**lędb* (n.), gen. \*-*u* "glaciers" je v večini slovanskih jezikov izpričana tvorjenka \**lęd-ęnb* (ĚSSJ 14, 84), toda hrvaški, pri Habdeliću zapisan pridevnik *ledven* "glacialis", je iz \**lędv-ęnb*. Razmerje tipa \**mędv-ęnb* : \**męd-ęnb* (← \**mędb* (n.), gen. \*-*u*) je tipološko primerljivo z razmerjem tipa \**kost'-ęnb* : \**kost-ęnb* (← \**köstb* (f.), gen. \*-*i*), zato se postavlja vprašanje, ali so členi tipa \**mędv-ęnb* in tipa \**kost'-ęnb* odraz istega slovanskega pojava.

Če variantnost \**mędv-ęnb* : \**męd-ęnb* ocenjujem z zornega kota stare zloženke \**medv-ędb* (m.) "ursus" s paralelo v sti. *madh(u)v-ád-* (m.) "isto", spadajo členi tipa \**mędv-ęnb* v najstarejšo slovansko plast, členi tipa \**męd-ęnb* pa lahko v najmlajšo. Spremenjeno razumevanje samostalniške osnove prvotnih ujevskih osnov je bilo sproženo v njihovi deklinaciji, kjer se je izglasje nekaterih sklonskih oblik izenačilo z izglasjem istih sklonskih oblik ojevske deklinacije. Po izpadu izglasnega praide. spiranta \**s* oz. nazala \**m* in zvišanju artikulacije praide. \**o* v zgodnjepsl. \**u* se je izglasje tematskih osnov v imenovalniku in tožilniku ednine fonetično izenačilo z izglasjem istih sklonskih oblik ujevskih osnov, npr. nom./akz. sg. \**vilku* : \**medul sūnu* ... To pa je sprožilo prehajanje ujevskih samostalnikov med ojevske (npr. sln. *sīn* (m.), gen. *sīna* "sunus" ← psl. \**syńb* (m.), gen. \*-*u*) in ob obstoječih besedotvornih členih tipa \**mędv-ęnb* verjetno nastajanje tudi neologističnih tipa \**męd-ęnb*, \**medīca* (= sln. *medīca* "medeni napitek", hrv./srb. *médica* "isto"), \**medišče* (= č. *mediště* "vrhnji del panja, kjer čebele odlagajo med") ..., ki so sledili besedotvornemu postopku ojevskih osnov, za katerega je značilna morfofonemska zamenjava tematskega vokala z novo pripono, npr. \**vьlk-b* (m.) → dem. \**vьlč-ьсb*.

Ijevski in ujevski samostalniki z morfofonemsko alternacijo -*b* : -*i*-/*bj*- oz. -*b* : -*u*-/*ov*- odražajo slovansko deklinacijo proterokinetičnega tipa, pri kateri pričakujemo, da bodo njihove izpeljanke z vokalno vzglasno pripono tvorjene iz stranskosklonskih osnov na -*bj*- < \*-*ej*- oz. \*-*ov*- < \*-*eu*-. Taka tvorjenost se pri ujevskih osnovah potrjuje (npr. csl. *medovina* "sicera", blg. *medovina* "medeni napitek" ...), pri ijevskih pa ne in predstavlja v odnosu do tipa \**mędv-ęnb* in tipa \**męd-ęnb* kronološko vmesno stopnjo, ki je odraz proterokinetičnosti slovanskega deklinativnega vzorca.

Tip \**mędv-ęnb* slovanske proterokinetičnosti ne odraža, ker tako kot zloženka \**medv-ęd-b* spada v starejšo besedotvorno plast, ko se je prvotno nevtralni samostalnik dekliniral še po akrostatičnem tipu, ki ga potrjuje sti. vedsko *mádhu* (n.), gen. *mádhuah* oz. gr. μέθυ (n.), gen. -ους. Tvorjenke tipa \**mędv-ęnb* so tako kot zloženka \**medv-ędb* pri slovanskih ujevskih osnovah znak prvotnejšega akrostatičnega deklinativnega vzorca samostalnika.

Enako relativno kronologijo kot pri nastanku razmerja \**mędv-ęnb* : \**męd-ęnb* bi bilo možno aplicirati tudi pri razmerju \**kost'-ęnb* : \**kost-ęnb* ijevskih samostalnikov, saj tudi ti kažejo delno prevedbo v ojevsko deklinacijo (npr. sln. *pót* (m.), gen. *póta* "via" ← psl. \**pótъ* (m.), gen. \**pqtī*).

akrostatičnem deklinativnem tipu morfofonemska alternacija ijevске in ujevске pripone prevoja ne vključuje: \**i* : *j* : \**u* : *u*.

Medtem ko pri slovanskih ujevskih samostalnikih ni sporno, da so bili taki že na prajezični stopnji in se je ta priponska karakteristika ohranjala vsaj še v zgodnji praslovanščini, tega za vse ijevske slovanske samostalnike ni mogoče trditi, ker se med njimi ohranjajo tudi praide. konzonantni (npr. \*zvĕrb (f.) : gr. θήρ (m.), θηρός), ki s posameznimi členi odražajo tvorbo tudi še iz konzonantnih osnov, kot je razvidno pri samostalniku \*sōlb (f.), gen. \*-i "sal" (prim. gr. ἄλς (m.), gen. ἄλός), ob katerem ob starejšem pridevniku iz konzonantne osnove \*sol-nb soobstaja tudi neologistični \*solbnb iz ijevske. Znak starega konzonantnega samostalnika ponazarja pri slov. abstraktnem samostalniku \*stārošt (f.) "vetustas" samostalnik \*stārosta (m.) "vodja" (sln., p., č., slš.), ki ni izpeljanka iz omenjenega slov. ijevskega samostalnika, ampak njegovega konzonantnega predhodnika. Tudi sinonimna razmerja tipa \*mokrota : \*mokrot'a (← adj. \*mōkrb) so združljiva v prvotni konzonantni osnovi z dentalno pripono \*mokro-t-.

Samostalnik \*kōstb sicer še nima jasnega izvenslovanskega sorodnika, če pa izbiramo med najbolj verjetnima možnostima, da je \*kōstb (f.) sorodno z lat. *costa* (f.) "rebro" < \*kost-eH<sub>2</sub> ali pa s het. *ḥaštāi/ḥaštij-* (n.) "kost" in ob tem tudi z lat. konzonantnim samostalnikom *os* (n.), gen. *ossis* "isto",<sup>16</sup> je razvidno, da imamo opraviti s staro praide. konzonantno osnovo srednjega spola, ki jo znotraj slovanskega sistema posredno lahko potrjuje tudi ukrajinski narečni samostalnik *kostá* (f.) "os", tudi *kōsta* (f.) "isto"<sup>17</sup> < \*kōstā/\*kōsta, saj verjetno predstavlja leksikalizirani nom.-akz. pl. n. \*kost-eH<sub>2</sub> praide. konzonantne osnove tipa \*nebesā/nebēsa. Tudi pridevnik \*kost'b(jb) je zato lahko izsamostalniška izpeljanka s pripono \*-ĭo- iz konzonantne in ne ijevske osnove: \*kost-ĭo-.

Ne glede na to, ali je bila konkretna slovanska samostalniška ijevska osnova na starejših jezikovnih stopnjah tudi ali le konzonantna, je pri razreševanju vprašanja, kateri jezikovni pojav se odraža v variantnosti osnov tipa \*kost'-/kost, predvsem pomembno, da se variantnost pojavlja v besednih družinah, kjer jedrni del predstavlja slovanski ijevski samostalnik.<sup>18</sup> Prav v njem kot osrednjem členu besedne družine pa verjetno tudi obstaja vzrok za variantnost osnov tipa \*kost'-/kost-.

## 6 Slovanski ijevski samostalniki in njihov zgodnjepraslovanski akrostatični deklinativni vzorec

Slovanski ijevski in ujevski samostalniki se v slovanskih jezikih sicer sklanjajo po enem, tj. proterokinetičnem vzorcu, čeprav se ve, da so se v praindoevropsčini ijevske in ujevske osnove sklanjale po dveh: akrostatičnem (npr. nom. sg. \*-i/u-s, akz. \*-i/u-m, gen. \*-ĭ/u-es) in proterokinetičnem (npr. nom. sg. \*-i/u-s, akz. \*-i/u-m, gen. \*-eĭ/eu-s). Akrostatični tip je najbolj ohranjen v stari indijščini (npr. *ávi-h*, *ávi-*

<sup>16</sup> O laringalni interpretaciji vzglasja v psl. \*kōstb in lat. *costa* ter povezavi s het. *ḥaštāi/ḥaštij-* (n.) "kost", lat. *os* (n.), gen. *ossis* "isto", sti. *ásthi* (nom.akz. sg. n.), gen. *asthnáh* glej v Lindeman 1907, 143. O problemu vzglasja pri tovrstnih ide. besedah tudi Rousseau 1990.

<sup>17</sup> Citirano po ÈSSJ 11, 168.

<sup>18</sup> Če bi v prikazanih slov. besednih družinah obstajale le variantne tvorbe tipa \*kōstica : \*kost'ica brez ijevskih samostalnikov, bi bilo v razmerjih tipa \*kōst'ī : \*kost'ī možno prepoznati tvorbe *devī* tipa, npr. \*bog-yn'i ← \*bogyni, \*tysqt'i ← \*tysqti.

*m, ávy-ah*) in hetitščini (npr. *halki-š, halki-n, halkij-aš*), njegovi sklonski ostanki pa so še prepoznavni tudi v avestiščini, grščini in germanskih jezikih, slovanski deklinativni sistem pa sledov tega vzorca ne ohranja niti v reliktih.

Med prajezične akrostatično deklinirane samostalnike spada tudi samostalni *\*médu-* (n.) "med", ki se v slovanskem svetu sklanja sicer proterokinetično, v besedotvornem pogledu pa s členi tipa *\*mēdv-ěň* ohranja svojo v slovanskem svetu izgubljeno značilnost akrostatično dekliniranega samostalnika.

Ker je enake razmere možno pričakovati tudi pri paralelnih slovanskih ijevskih samostalnikih, morejo členi tipa *\*kost'-ěň* tako kot tipa *\*mēdv-ěň* predstavljati posredni znak, da je slovanski proterokinetični deklinativni vzorec ijevskih ali ujevskih samostalnikov izpodrinil starejšega akrostatičnega, ki je vsaj še v zgodnjem praslovanskem obdobju soobstajal s proterokinetičnim, a ga je slednji mlajši kot dominanten izpodrinil. Sled prvotne akrostatičnosti pa se je ohranila le v besedotvornih produktih tipa *\*mēdv-ěň* oz. tipa *\*kost'-ěň*:

nom. sg. **\*medь**

gen. sg. **\*medve** (< \*-u-es) : \*medu (< \*-eu-s)

dat. sg. **\*medvi** (< \*-u-ej) : \*medovi (< \*-eu-ej)

nom. sg. **\*kostь**

gen. sg. **\*kost'e** (< \*-i-es) → \*kosti (< \*-eī-s)

dat. sg. **\*kost'i** (< \*-i-ej) → \*\*kostьji (< \*-eī-ej) → \*kosti (< \*-ēj)

Medtem ko so variantne tvorjenke tipa *\*mēdv-ěň* : *\*mēd-ěň* pri ujevskih osnovah zaradi omenjenega fonetičnega približanja ojevskim osnovam lahko nastale tudi v različnem času in je tip *\*mēdv-ěň* zato lahko starejši od tipa *\*mēd-ěň*, pa iste razlage zaradi drugačnega fonetičnega stanja v ijevskih samostalnikih ni mogoče aplicirati na variantnih tvorjenkah *\*kost'ica* : *\*kostica* ... Variantne tvorjenke tipa *\*kostica* : *\*kost'ica* so lahko nastale sočasno, ker je bil tip *\*kost'ica* rezultat akrostatično dekliniranega samostalnika, tip *\*kostica* pa proterokinetično dekliniranega samostalnika, ko je bila v slednjem deklinativnem vzorcu morfemska meja stransko-sklonskih oblik verjetno na podlagi imenovalniških in tožilniških premaknjena in so se ijevski samostalniki proterokinetičnega tipa v besedotvornem pogledu začeli obnašati kot ojevski:

nom./akz. sg. **\*kost-ь**

gen. sg. **\*kost-i**

dat. sg. **\*kost-i**

Iz tako interpretiranih samostalniških osnov v proterokinetičnem vzorcu ijevskih osnov so lahko nastajale tvorbe tipa *\*kostica* ... , v katerih se je znak o ijevski osnovi povsem izgubil. Ob tem ne gre prezreti, da so tvorjenke tipa *\*kostьň* rezultat proterokinetičnega vzorca, kjer se je na osnovo *\*kost-* pritaknila samostojna pripona *\*-ьň*. O takem njenem statusu priča npr. csl. pridevnik *medьнь* "mellis".

## 7 Slovanski samostalniki tipa sln. *râšč* (f), gen. *rašči* kot odraz prvotne akrostatične paradigme ijevskih samostalnikov

Dodatni znak, da so se vsaj še v zgodnjem praslovanskem obdobju ijevski samostalniki sklanjali tudi po arhaičnem akrostatičnem deklinativnem vzorcu, se po mojem mnenju ohranja v slovenskih samostalnikih, ki jih ponazarja sln. *râšč* (f), gen. *rašči* "rast". Ta v slovenščini soobstaja s proterokinetično dekliniranim *râst* (f), gen. *rastī* "isto" in tako kot njegova ukr. istopomenska paralela *róšč* (f), -i z glasovnim zaporedjem -šč- odraža stranskosklonsko osnovo \**orst*'- akrostatičnega deklinativnega vzorca, ki se je prenesla npr. tudi v imenovalnik:

nom. sg. \**orstь* → \**orst'ь*

gen. sg. \**orst'e* → \**orst'-i* (= sln. *rašči*)/\**orst'-ě* (= ukr. *róšči*)

dat. sg. \**orst'i*

Medtem ko sklanjatveni vzorec sln. *râšč* (f), gen. *rašči* kaže, da je prvotno akrostatično deklinirani samostalni s posplošeno osnovo \**orst*'- prešel v proterokinetično deklinacijo (prim. sln. gen. *rašči*), je ukr. samostalni začel pridobivati značilnosti ajevsko dekliniranega samostalnika (prim. ukr. gen. *róšči* < \**orst'-ě*). Ker je ob tem gradivu znan tudi ajevski samostalni \**órst'a* "incrementum" (= sln. *râšča* (f) "rast", ukr. nar. *róšča* "isto" ...), je verjetno, da je samostalniški tip \**órst'a* zadnji rezultat nekdanj akrostatično dekliniranih praslovanskih ijevskih samostalnikov.

Enak pojav je mogoče opaziti v besedni družini \**žedēti* "cupere", kjer je ijevski samostalni proterokinetičnega tipa \**žedb* (f), gen. \**žedi* znan v hrv. *žed* (f), gen. *žedi* "žeja" (ARj), toda srb. *žed* (f), gen. *žedi*, akz. *žed/žedu* (ARj) odraža akrostatični tip z delnim prehodom v proterokinetičnega (gen. *žedi*), delnim pa med ajevske samostalnike (akz. *žedu*), tako da je \**žéd'a* "sitis" (= hrv. *žeda*, blg. *žážda* ...) končni rezultat prvotnega akrostatično dekliniranega samostalnika \**žedb*/*\*žéd'* (f) "žeja".

Ob arealno širokem \**rъd'ǎ* (f) "rja" ijevski samostalni proterokinetičnega tipa \**rъdb* (f), gen. \**rъdi* sicer ni znan, toda č. *rez* (f), g. *rzi* "rja" (ob *rez* (m.), -u "isto") ima enake značilnosti kot sln. *râšč* (f), gen. *rašči* in srb. *žed* (f), gen. *žedi* in odraža stopnjo \**rъd'b* (f), gen. \**rъd'i* prvotno akrostatično dekliniranega samostalnika \**rъdb*/*rъd'* (f) "rja".

V besedni družini pridevnika \**suchъ* "siccus" obstaja ijevski abstraktni samostalni proterokinetičnega tipa \**sušb* (f), gen. \**suši* "siccitas" (= dl. *suš* (f), gen. -y "suša") pa tudi končni rezultat prvotno akrostatično dekliniranega ijevskega samostalnika \**sús'a* "siccitas" (= hrv. *sūša*, čak. *sūša*, r. *súša* ...). Da je vmesna stopnja \**sušb*/*suš'* pridobivala značilnosti ajevsko dekliniranega samostalnika, pa ponazarjata č. *souš* (f), *souše* in slš. *súš* (f), gen. -e.

Tudi pri sinonimnih razmerjih \**dobrotъ* : \**dobrot'a* (npr. p. *dobroč* : hrv. *dobročá*) bi bilo v členu \**dobrot'a* prav tako mogoče prepoznati sled stare akrostatičnosti ijevskih samostalnikov. Samostalniki tipa \**mokrot'ǎ* : \**mokròt'a* (prim. hrv. *mokròća* (Lika; ARj) : kajk. *mokrôča* (Lipljin 2002) = sln. pkm. *mokróuča*<sup>19</sup>) zato niso samo posredni

<sup>19</sup> Sln. pkm. oblika odraža refleks zgodaj podaljšanega novoakutiranega o tipa *kóuža* < \**kòžá* (Ramovš 1935, 185).



znaki za obstoj ijevskega abstraktnega samostalnika, ampak tudi, da se je ta v zgodnji praslovanščini dekliniral po akrostatičnem vzorcu \**mokrotъ/mokrot' - (f)*.

### 8 Tip \**milostъ/milost'a* : \**milostyn'i/milost'yn'i*

Prehod slovenskih ijevskih samostalnikov med ajevske je mogoče razložiti kot posledico njihovega prvotnega akrostatičnega deklinativnega vzorca. Posledica soobstajanja ijevskega in tudi ajevskega sinonimnega samostalnika pa je, da se je v besedni družini razpoznavnost, kot jo omogočajo besedne družine tipa \**kostъ* : \**kostica* : \**kost'ica* ..., <sup>20</sup> zaradi soobstoja ajevskega samostalnika zabilasala.

<sup>20</sup> V Murkovem slovarju se za sodobno standardno *enajstica* "številka enajst" pojavlja *ednájshiza* "die Zahl Elf, der Elfter" [ednajšica]. Enako izglasje na -šica imajo tudi nadaljnja poimenovanja števil od 11 do 20. Tako sln. *dvanajstica* "številka dvanajst" pri njem ustreza *dvanájshiza* "die Zwölf, die Zahl Zwölf" [dvanajšica], *trinajstica* *trinájshiza* [trinajšica]. Ta Murkova oblika je v Pleteršnikovem slovarju normirana kot *trinájščica*, Murkovo *šhtirinájshiza* "die Vierzehn, der Vierzehner" [štirinajšica] pa kot *štirinájščica*, medtem ko Murkovega *petnájshiza* "die Zahl Fünfzehn, der Fünfzehner" in *šhestnájshiza* "die Zahl Sechzehn, der Sechzener" v Pleteršnikovem slovarju ni, je pa *šestnájščica* "Sechzehn" v njem citirano po Janežiču, ki se kot *šestnájščica* pojavlja že v prvi redakciji njegovega slovarja. Ponovno je v Pleteršnikovem slovarju kot *sedemnajščica* predstavljeno Murkovo *fedemnájshiza* "die Zahl Siebenzehn, der Siebzehner" [sedemnajšica], ne pa tudi *oĵemnájshiza* "die Zahl Achtzehn, der Achtzehner". V Pleteršnikovem slovarju je kot *devetnájščica* predstavljeno Murkovo *devetnájshiza* "die Zahl Neunzehn, der Neunzehner" [devetnajšica], kot *dvájščica* pa *dvájshiza* [dvajšica]. Pri *dvájščica* Pleteršnik dodaja, da sta enako obliko sporočila tudi Caf in Miklošič, znana pa je tudi v Savinjski dolini. Beseda *dvájščica* "dvajsetica (drobiž, novce)" je očitno še danes znana v beltinški prekmurščini (Novak 1996) pa tudi v Porabju: *dvájščica* "dvajsetica" (Mukič 2005).

Ti primeri imajo z zgoraj obravnavanimi slovenskimi *koščica*, *peščica* in *slaščica* enako izglasje -ščica, a so za razliko od tipa *koščica* tvorjenke, ki vsebujejo glavni števniki *desēt*. Ta se v slovenskih jezikih deloma obnaša kot konzonantna osnova (npr. v lok. sg. v zvezi \**dъva na desēt-e* "dvanajst"), deloma pa kot ijevška (npr. \**desētb* "deset"), v posamostaljeni obliki pa se pojavlja kot \**desētbka* "številka deset" (npr. č. *desítka*), ki ji v južnoslovenskih jezikih konkurira \**desētica* "isto", zaradi česar v slovenščini nista sinonimna le *desētk* in *desetica*, ampak tudi posamostaljeni števniki *enajstka* in *enajstica*, *dvanajstka* in *dvanajstica* itd.

Pri vzhodnoslovenskem tipu *enajščica* se postavlja vprašanje, ali ob sln. *enajstica* odraža isti pojav kot razmerje \**kostica* : \**kost'ica*, tj. \**desētica* : \**desēt'ica* > sln. *desetica* : \**desečica*.

Pritrdilnega odgovora tu ni mogoče podati, ker primerljivega drugega slovanskega gradi-va za ta tip pri števnikiških tvorjenkah ni na razpolago, zato se zdi bolj verjetno, da vzhodnoslovenski tip na -ščica predstavlja reinterpretacijo tipov \**desētbka* in \**desētica*, do katere je lahko prišlo zato, ker se na tem območju najdejo samostalniki, ki so bili iz števnikov tvorjeni prek pridevnikov na \*-*bsk*-. V govoru Zadrecke doline, ki spada v zgornjesavinjsko narečje, so znane tvorbe tipa *d'va:jšak* "moški, rojen leta 1920", *dva'na:jšak* "moški, rojen leta 1912" (Weiss 1998). V beltinški prekmurščini se najstniku pravi *šes(t)-nájšček* (m.), gen. -a (Novak 1996). Vsi ti samostalniki so bili s pripono \*-*jak* posamostaljeni iz pridevnikov \**dъva-desēt-ъskъ* / \**dъva-na-desēt-ъskъ* / \**šestъ-na-desēt-ъskъ* in odražajo tvorbo, ki je pri števniku \**desētb* bolj znana v vzhodnoslovenskih jezikih, kjer se pojavljajo ničto substantivizirani, npr. r. *desjátskij* (m.), gen. -ogo "vaški stražnik",

Med take primere sodi besedna družina \**mīlostь* = sln. *mīlost* (f.), -i, ki v slovenščini vsebuje krščanski termin *miloščina* “kar se dá iz usmiljenja, dobrote, zlasti beraču, revežu” (SSKJ).

Samostalnik je bil zabeležen šele v Pleteršnikovem slovarju, ki vira besedi ni zapisal, a je verjetno, da ga je povzel iz Janežičevega slovarja iz l. 1893, kjer najdemo *miloščina* “milde Gnade, Gnadengabe, Almosen, Gnadenbrot, Gnadengehalt”. V odnosu do pomenskega polja že v Brižinskih spomenikih in kasneje dobro potrjenega ijevskega abstraktnega samostalnika *mīlost* (f.), gen. -i “gratia, indulgentia, venia” ima *miloščina* konkretni pomen, ko označuje v milosti izročen materialni dar. Slovenskemu primerljiv samostalnik na -ina je bil v hrvaščini zabeležen v 16. stoletju v glagolskih knjigah *Naručnik* (1507) in *Katekizmus*, jedna malahna knjiga, u koj jesu vele potribni i korisni nauci ... (1561), kjer *miloština* v pomenu “usmiljenje, pobožnost” ni prekrivna s sln. *miloščina* in zato ni verjetno, da bi bila slovenska *miloščina* izposojena iz teh hrvaških predlog.

V Cigaletovem slovarju sta za pomen “Almosen” ob *vbogajme*, *božji dar*, *podel-šč(č)ina*, *milodar* in *milostinja* navedena tudi sinonima *miloščinja* in *milošnja*, ki z redukcijo iz sln. \**miloščinja* kaže, da imamo opravka z domačo besedo in ne morda izposojeno. Ob tem o enakem konzonantnem zaporedju -šč-/-š- priča tudi Jarnikov *miloshnik* “Bemitleider” (Jarnik 1832, 63) [*milošnik*], prim. enakopomensko hrv. *milòsnik* (ARj). Pleteršnikovo *miloščina* je zato lahko narečna realizacija prvotnega sln. \**miloščinja*, ki razen v zaporedju -šč- ustreza sln. *milostinja*, hrv. / srb. *milostinja*/*milòstinja* “manjši dar, navadno denarni dar beraču, siromaku” (Šenoa, Ristić; ARj), str. *milostynja* “dar”, nr. *milostynja* “isto”.

Slovanske tvorbe na \*-yn'i so tudi izsamostalniške s pripadnostno/feminativno funkcijo (tip \**gospodyn'i*), zaradi česar je \**milostyn'i* tvorjenka iz \**mīlostь* (f.), vprašanje pa je, ali so \**mīlost'yn'i* (sln.), \**mīlost'ьnikъ* (sln.) in \**mīlost'ina* (hrv.), tvorjenke tipa *koščica* in zato izvedene že iz akrostaično dekliniranega abstraktnega samostalnika \**mīlostь/mīlost'*- ali šele iz njegovega ajevskega ustreznika \**mīlost'a*, ki je v slovenščini vzhodnoštajerski in prekmurski (Pleteršnik; Novak 1996; Novak 2006), poznata pa ga vsaj tudi hrvaščina (*milošta* /*milošća* “gratia, caritas, misericordia”; ARj) in češčina (prim. stč. *miloščě/miloště* “milost, ljubezen”). Tako je o tvorjenosti sln. *miloščina* sicer sklepal Bajec 1950, 55, v tu prikazanem širšem kontekstu pa se postavlja vprašanje, ali sln. razmerje *milošća* : \**miloščinja* (> *miloščina*) ni le prekrilo prvotnega neposrednega besedotvornega razmerja \**mīlostь/mīlost'*- (f.) → \**mīlost'yn'i* in potem, ko je bil ijevski samostalnik akrostaičnega tipa \**mīlostь* preveden v ajevskega.

str. *desěťskij* (m.) “desetnik” (SP 3, 74). V govoru Zadrebke doline, kjer so tvorbe tipa *d'va:jšak* “moški, rojen leta 1920” znane, pa spolski par *dě'vè:tŕd'va:jšak* (m.) “moški, rojen leta 1929” : *dě'vè:tŕd'va:jšca* (f.) “ženska, rojena leta 1929” (Weiss 1998) lepo kaže, da samostalnikov tipa *enajščica* ne gre povezovati s problematiko tipa *koščica*, ker so bili posamostaljeni iz pridevnikov na \*-ьskъ, npr. \**едьнь-na-desěť-ьsk-ica* > sln. \**enajščica* > *enajšica*.

**9 Tip \*per-prostb (f.): adj. \*per-prost'b(jb) : \*per-prost'ina**

Razpoznavnost je ovirana tudi v besednih družinah, kjer ob ijevskem samostalniku obstaja pridevnik komparativnega izvora. Med take primere sodi sln. samostalnik *preproščina*.

V slovenščini se samostalnik *preproščina* "preprostost; lahkovernost, naivnost; premajhna izobraženost, razgledanost" (SSKJ) povezuje s pridevnikom *preprōst*, f. *preprōsta* "simplex, sincerus, candidus", a besedi nista v neposrednem besedotvornem razmerju, ker bi se izpridevniška tvorjenka na *-ina* tipa \**bēlb* → \**bēlina* glasila \**preprostina*, ki v slovenščini ni bila evidentirana, znana pa je v hrv. *priprostina* "simplicitas" (Stulli) in r.-csl. *preprostina* "isto" (Miklošič 1862–1865).

Na podlagi slovanskih izpridevniških parov tipa \**blizina* : \**bližina*, ki se jih navadno razlaga, da so bili tvorjeni iz komparativnih osnov (SP I, 120; Šivic-Dular 1986, 139), bi lahko predpostavili, da se v sln. *preproščina* tako kot v sln. *bližina* (← komp. \**bližbjb* od adj. \**bližbkb*) ohranja osnova starega komparativa \**per-preproščbjb* (m. sg.), ki je bil v slovenščini in drugod nadomeščen z neologističnim *preprōstejši*, prim. tudi hrv. kajk. *priprōstejši* (Gola; Večenaj-Lončarić 1997), potrjuje pa ga lahko hrv. pridevnik *preprōst* "preprost", znan iz 16. stoletja pri Kožičiču in zvezi *Telo jeho ... v prēprošči grob pogrēbe* (ARj), ob katerem je v Istri znano tudi pridevnik *prošt* "preprost" (ARj). V pridevnikih *prošt* in *preprōst* bi v odnosu do hrv. *prost* in *preprost*, čak. *priprōst* "preprost, enostaven, ne zlonameren, prostodušen" (Šimunović 2006), kajk. *priprōst* "duševno zaostal; neizobražen" (Gola; Večenaj-Lončarić 1997) sicer lahko prepoznali variantni s pripono \**-jo-* tvorjeni pridevnik, vendar se zdi bolj verjetno, da se v *prošt* in *preprōst* ohranja komparativ \*(*per-*)*proščbjb* in da se je pri njiju komparativna funkcija izgubila, kot se je tudi elativna v pridevniku \**per-prostb* "izredno prost" iz \**prostb* "prost". Podobno izgubo komparativne funkcije ponazarja slovenski rezijanski pridevnik *máji* "majhen" (Korito) ob *máli* "isto" (Furlan 1997, 425).

Ker pa se v slovenščini ob pridevniku *preprōst* in *prōst* že v 16. stoletju v Trubarjevem Novem testamentu (1577) pojavi ijevski samostalnik *prost* (f.), gen. *-i* "svoboda" (prim. *Ampak kateri prou pogleda vto popolnoma Poštauo te profsty*<sup>21</sup> "Toda kdor prav pogleda v popolno postavo svobode") in je ob elativni tvorbi \**per-prostb* (adj.) in hrv. *prošt* že iz 13. stoletja pri Domentijanovem Životu sv. Simeuna i sv. Save znan ijevski samostalni *preprost* (f.) "duhovna svoboda, prostodušnost", prim. *Služe Gospodevi ... vč prēprosti srdēca* "... v preprostosti srca", ki ustreza stsl. *prēprostb* (f.) "simplicitas", ne bi izključila možnosti, da sln. *preproščina* ni tvorba tipa \**kost'ica* in zato izsamostalniška izpeljanka akrostatično dekliniranega \**per-prostb* (f.).<sup>22</sup> Čeprav je tudi v slovenščini nekatere samostalnike na *-ščina* mogoče izvajati iz \**-bšk-ina* (npr. *ženščina*, *družščina*, *gospoščina*, *poljščina*), mednje kljub Bajcu 1950, 54, zaradi zgoraj navedenega gotovo ne spada sln. *preproščina*.

<sup>21</sup> Za posredovanje podatka se zahvaljujem kolegici dr. Jožici Narat.

<sup>22</sup> Enake razmere so v slov. besedni družini, kamor spada sln. *puščina* "pustota", *puščóba* "pust, nezanimiv človek", podobne pa v besedni družini, kamor spada sln. *maščóba* "mast".

**10 Tip\*slabostb/slabost'a : adj. \*slabost-bskb : \*slabosti'na/slabost-bsk-ina**

Razpoznavnost je ovirana tudi v besednih družinah, kjer je ob ijevskem in ajevskem samostalniku lahko obstajal tudi pridevnik na \*-bsk-.

Ob ijevskem samostalniku *slábost* (f.), gen. -i "šibkost" in *slabôščina* "isto" je v slovenščini ajevski samostalnik izpričan v bkr. *slabôščica* "slabost" (Pleteršnik) in pkm. *slábošča* "slabost, omedlevost" (Novak 1996). Čeprav ima sln. *slabôščina* "šibkost", ki izvira iz Cafovega gradiva, primerljivo fonetično realizacijo v hrv. *slaboština* "slabost, šibkost" (Vitezović), na vprašanje, ali sta samostalnika tvorjena iz akrostatično dekliniranega ijevskega abstraktnega samostalnika *\*slábostb* (f.) ali iz v ajevsko deklinacijo prevedenega *\*slábost'a*, ni mogoče odgovoriti, kot tudi ni mogoče izključiti Skokove razlage, da naj bi bilo hrv. *slaboština* iz samostalnika *\*slábostb* s pripono -ina posamostaljeno prek pridevnika na \*-bsk-: *\*slábost-bsk-ina* (Skok III, 277).

**11 Zaključek**

V slovenskih parih *\*kostb* : *\*kost'ica/kost'ina/kost'-ěnb* ..., *\*pęstb* : *\*pęst'ica/pęst'ina* in *\*solstb* : *\*solst'ica*, ki so paralelni s parom *\*medb* : *\*medvěnb*, pri katerem na staro akrostatično paradigmo ob zloženki *\*medv-ěd-b* kaže tudi sorodno gradivo v sti. *mádhū* (n.), gen. *mádhvaḥ* oz. gr. *μέθυ* (n.), gen. -ους, je glasovno zaporedje *\*st'* posredni znak, da so se ti ijevski samostalniki v zgodnji praslovanščini deklinirali tudi po akrostatičnem tipu, ki ga je kasneje izpodrinil mlajši, a dominanten proterokinetični tip *\*kostb* (f.), gen. *\*kosti*. Sledove zgodnjepraslovanške akrostatične deklinacije ijevskih samostalnikov je mogoče prepoznati tudi v samostalnikih tipa sln. *rāšč* (f.), gen. *raščī*, ki predstavljajo vmesno stopnjo pri prehajanju med slovanške ja-samostalnike, prim. *\*órst'a* "incrementum" = sln. *rāšča* (f.) "isto", ukr. nar. *rōšča*.

V drugih besednih družinah z enakimi značilnostmi kot besedne družine tipa *\*kostb* : *kost'ica / kost'ina / kost'-ěnb* ... je razpoznavnost otežena prav zaradi soobstoja ajevskega samostalnika (tip *\*milostb* : *\*milost'a* : *\*milostyn'i*, *\*milost'yn'i*), zaradi soobstoja pridevnika komparativnega izvora (tip *\*per-prostb* (f.): adj. *\*per-prost'b(jb)* : *\*per-prost'ina*) ali zaradi možnosti izpeljave iz pridevnika na \*-bsk- (tip *\*slábostb* : *\*slabost'a* : sln. *slaboščina*).

**Viri in literatura**

ARj, Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. JAZU, Zagreb 1880–1976.

Bajec 1950, A., Besedotvorje slovenskega jezika I, Izpeljava samostalnikov, Ljubljana.

BDA, Вългарски диалектен атлас I–III, Фонетика, акцентологија, лексика, Софија 2001.

BER, Вългарски етимологичен речник I–, Софија 1971–.

ÈSSJ, Èтимологическиј словаръ слајанских јазыков, Praslavjanskij leksičeskij fond I–. Moskva 1974–.

Furlan 1997, M., Dapit, Roberto, Aspetti di Cultura Resiana nei Nomi di Luogo, 1,

- Area di Solbica/Stolvizza e Korito/Coritis, Gemona del Friuli 1995, str. 225. – Traditiones (Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje) 26, 423–427.
- Furlan 1998, Alasijevi glosi oghgnifke in pluca (K refleksu šk in k za psl. \*šč in \*t' v slovenščini – Obdobja 17, 259–272.
- HER, Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb 2002.
- Houtzagers 1985, H. P., The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres, Amsterdam.
- Ivančič Kutin 2007, B., Slovar bovškega govora, Ljubljana.
- Janežič 1851, A., Popólni ročni slovár slovénskega in němškega jezika, U Čelovcu.
- Janežič 1867, Deutsch-slovenisches Sachen-Wörterbuch für Schule und Haus, Von A. Janežič, Zweite, umgearbeitete und vermehrte Auflage, Klagenfurt.
- Janežič 1893, Anton Janežič-ev slovensko-nemški slovar, Tretji natis, Predelal in pomnožil F. Hubad, V Celovci 1893.
- Karničar 1990, L., Der Obir-Dialekt in Kärnten, Die Mundart von Ebriach/Obirsko, Wien.
- Kenda 1926, Slovarko gradivo s Tolminskega, Zbral Josip Kenda, Rokopis, Hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana.
- Kenda-Jež 1994, C., Besedišče cerkljanskega narečja, Zasnova narečnega slovarja (A–K), Magistrska naloga, Ljubljana.
- Klingenschmitt 1980, G., Zur Etymologie des Lateinischen – Lautgeschichte und Etymologie. Hrsg. M. Mayrhofer, M. Peters, O. E. Pfeiffer, Akten der VI. Fachtagung der Indogermansichen Gesellschaft Wien, 24.–29. September 1978, Wiesbaden, str. 208–222.
- LiAKZ: Datoteka ledinskih imen Agencije Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja, Ljubljana.
- Lindeman 1907, F., Introduction to the 'Laryngeal Theory', Innsbruck.
- Lipljin 2002, T., Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora, Varaždin.
- Machek 1968, V., Etymologický slovník jazyka českého, Druhé, opravené a doplněné vydání, Praha.
- Magner-Jutronić 2006, T. F. Magner-D. Jutronić, Rječnik splitskog govora/A Dictionary of Split Dialect, Zagreb.
- Merkù 2006, P., Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu, Ur. M. Furlan in S. Torkar, Ljubljana.
- Merkù 2007, P., Materiali per un dizionario del dialetto Slovensko del Torre / Gradivo za slovar terskega narečja, Iztis avtorjeve računalniške datoteke, Hrani Etimološko-onomastična sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Miklošič 1862–1865, F., Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Vindobonae.
- Mukič 2005, F., Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar, Szombathely.
- Miletić 1940, B., Crmnički govor – Srpski dijalektološki zbornik IX, 209–663.
- Murko 1833, A. J., Slovénfko - Némfhki in Némfhko - Slovénski rózхни befédnik, Slovénfko-Némfhki Dél, V' Grádzi.
- Novak 1996, F., Slovar beltinskega prekmurskega govora, Drugo, popravljeno in dopolnjeno izdajo priredil in uredil V. Novak, Murska Sobota.

- Novak 2006, V., Slovar stare knjižne prekmurščine, Ljubljana
- Ramovš 1924, F. Historična gramatika slovenskega jezika II. Konzonantizem. Ljubljana.
- Ramovš 1935, Historična gramatika slovenskega jezika VII. Dialekti, Ljubljana.
- Ramovš 1971, F., Zbrano delo, Prva knjiga, Ur. T. Logar in J. Rigler, Ljubljana.
- Ramovš 1997, F., Zbrano delo. Druga knjiga, Ur. J. Toporišič, Ljubljana.
- Razpet 2007, M., Kako se reče po cerkljansko, Cerklno.
- Rousseau 1990, A., L'alternance \*k-/Ø- à l'initiale des mots en indo-européen – La reconstruction des laryngales. Paris, str. 149–180.
- Skok, P., Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV. Zagreb 1971–74.
- SLA, Gradivo za Slovenski lingvistični atlas, Hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- SP, Słownik prasłowiański I–. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1974–.
- SSKJ, Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V, Ljubljana 1970–1991.
- Steenwijk 1992, H., The Slovene Dialect of Resia, San Giorgio, Amsterdam - Atlanta.
- Šašel 1957, J., Rožanski narečni besednjak, Rokopis, Hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana.
- Šivic-Dular 1986, A., Izpeljava slovanskih glagolov iz primerniških podstav – Slavistična revija 34/2, 135–146.
- Škofic 1996, J., Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroke na Gorenjskem. Doktorska disertacija, Ljubljana.
- Škrabec 1998, S., Jezikoslovna dela 4, Ur. J. Toporišič, Nova Gorica.
- Špehonja 2003, N., Vocabolario del Nediško.
- Štrekelj 1887, K., Morphologie des Görzer Mittelkarstidialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse. Wien.
- Tentor 1909, M., Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso) – JA 30, 146–204.
- Težak 1981, S., Ozaljski govor – Hrvatski dialektološki zbornik V, Zagreb.
- Tominec 1964, I., Črnovrški dialekt, Kratka monografija in slovar, Ljubljana.
- Tornow 1989, S., Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch, Berlin.
- Vaillant 1974, A., Grammaire comparée des langues slaves IV, La formation des noms, Paris.
- Vasmer, M., Ètimologičeskij slovar' ruskogo jazyka I–IV, Perevod s nemckogo i dopolnenija člana-korrespondenta AN SSSR O. N. Trubačeva, Izdanje vtoroe, stereotipnoe, Moskva 1986–1987.
- Varbot 1984, Ž. Ž., Praslavjanskaja morfonologija, slovoobrazovanje i ètimologija, Moskva.
- Večenaj-Lončarić 1997, Srednjopodravska kajkavština, Rječnik govora Gole, Zagreb.
- Velčić 2003, N., Besedar Bejske Tramuntane, Mali Lošinj, Beli, Rijeka.
- Weiss 1998, P., Slovar govorov Zadrebke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami, Poskusni zvezek (A–H), Ljubljana.



Zdovc 1972, P., Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten, Lautlehre und Akzent der Mundart der »Poljanci«, Wien.  
Živković 1987, N., Rečnik pirotskog govora, Niš.

**Slovenian Pairs of the Type *kost* : *koščica*, or the Origin of the Relations  
-st- : -šč-i- (Towards the Identification of the Early Proto-Slavic Acrostatic  
Declension of i-Stem Nouns)**

Summary

*In Slavic pairs of the type \*kostь 'bone' : kost'ica/kost'ina/kost'-ěпъ etc., which are parallel to the pair \*medь 'honey' : \*medvěпъ – for which the compound \*medvěд-ь 'bear' as well as Skt. mādhu (n.), gen. mādhvah 'honey, sweet drink' or Gk. μέθυ (n.), gen. -υος 'intoxicating drink' indicate the old acrostatic paradigm – the phonological sequence \*st' is an indirect indication that in early Proto-Slavic these i-stem nouns were declined following the acrostatic type, which was later supplanted by the dominant proterokinetic type \*kostь (f), gen. \*kosti 'bone'.*

*Traces of the early Proto-Slavic acrostatic declension of i-stem nouns can also be identified in nouns of the type Sln. rāšč (f), gen. raščī, 'growth' which express an intermediate stage in the transition into Slavic ja-stem nouns; cf. \*ōrst'a 'growth' = Sln. rášča (f) 'idem', Ukr. dial. róšča.*

*In other word families with the same characteristics as the type \*kostь : kost'ica/kost'ina/kost'-ěпъ, identification is impeded due to the coexistence of a-stem nouns (e.g., the type \*milostь 'mercy' : \*milost'a : \*milostyn'ī, \*milost'yn'ī), the coexistence of an adjective of comparative origin (e.g., the type \*per-prostь (f) 'simple' : adj. \*per-prost'ь(jь) : \*per-prost'ina), or the possibility of derivation from an adjective in \*-ьsk- (e.g., the type \*slābostь 'weakness' : \*slabost'a : Sln. slaboščina).*

Metka Furlan  
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU  
Novi trg 4, 1000 Ljubljana  
metka.furlan@zrc-sazu.si